

BUITEN

15^E JAARGANG N^O. 50.

ZATERDAG 10 DECEMBER 1921.

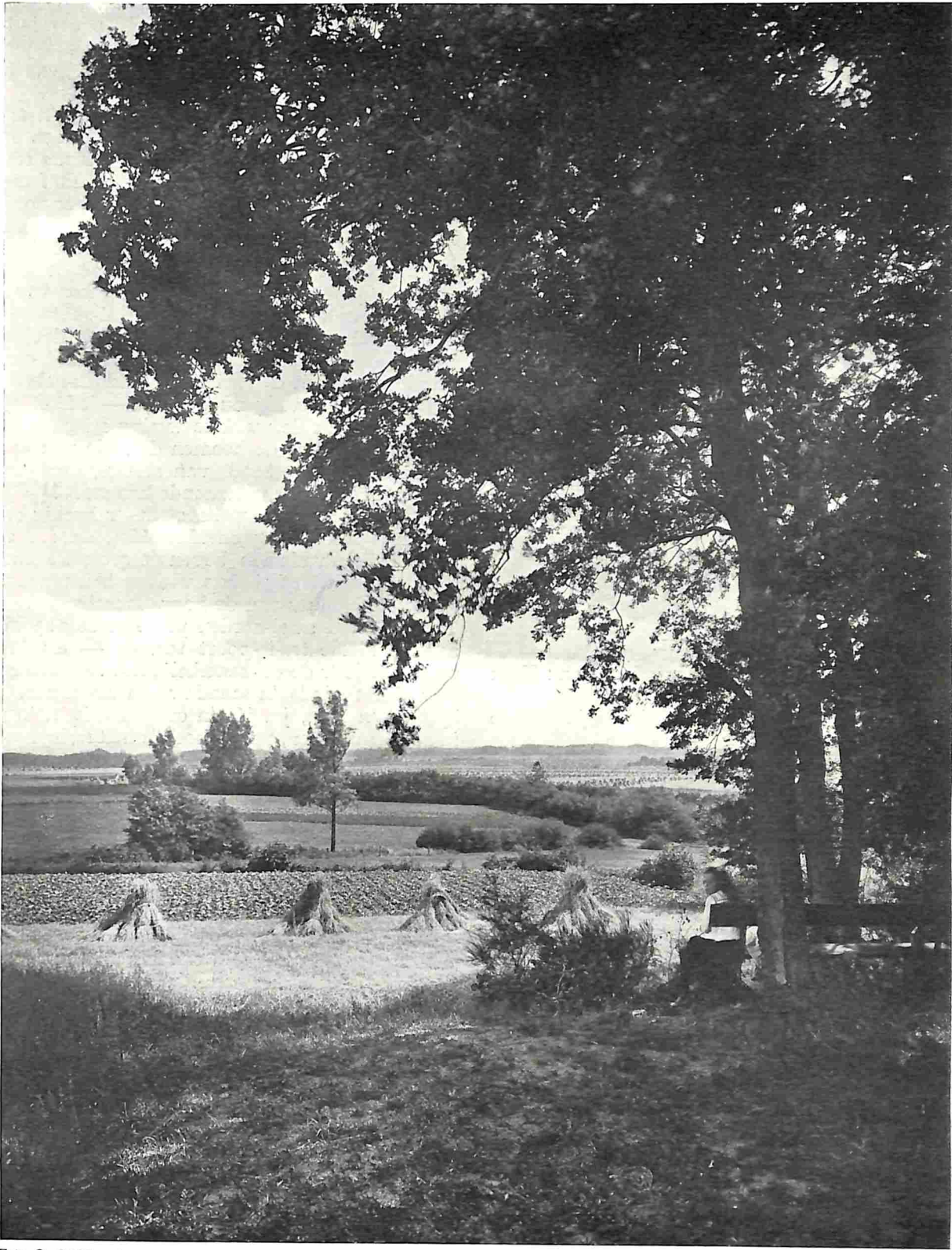

Foto C. Steenbergh.

HET TWENTSCHE HEUVELLAND BIJ OOTMARSUM.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

GRILLIGE SCHADUWEN (4), DOOR ALIE SMEDING . . .	BLZ. 590
EEN UITHOEK VAN TWENTE, DOOR W., GEÏLL.	BLZ. 589, 592—597
EEN KIND (SLOT), DOOR M. VAN KAMPEN	BLZ. 595
DE ZEE (GEDICHT), DOOR G. DE GRAAF	596
DE HAAN IN DEN ADVENT, DOOR C. C. REMMERSWAAL . . .	596
IETS OVER SALZBURG, DOOR M. E. GEÏLL.	BLZ. 597—600
LEVEN EN STRIJD IN DE WILDE NATUUR (10), DOOR F. ST. MARS, GEAUTORISEERDE VERTALING VAN S. J. BARENTZ—SCHÖNBERG	BLZ. 599
ONTVANGEN BOEKEN	600

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff - AMSTERDAM -

GRILLIGE SCHADUWEN.

4) ENKHUIZER VERTELSELS
door ALIE SMEDING.

IV. DE KWADE METGEZEL.

DE vlammen walmen en de stemmen schetteren: Kom nu! Kòm, 't is — feest...!
Over de doffe straten glipt luchtig de jachtende tred van de flirtende meiskens die zich haasten tot 't doel, en op de eenlijke wegen, langs de ouë puien, die daar als tot luisteren gebogen staan, dompt de half verstikte lach der minnenden, die zich verzadigen, 't duister loert 'r uit de diepe kelder-grotten, 't duister leunt 'r breed tegen de ouë muren, de gelegenheid is schoon. . . .

Onder de ouë iepen brandt nú de trillende lichtjes-ster weer, de meisjes kijken 'r verheugd naar op, de kinderen joelen 'r 'n ronde-dans bij, de jongens flaneeren 'r dandylike langs Vuil-geworden kleine vlaggen vrouwen 'r als slappe beenelooze handen uit 't flensende sier-loof, en aan de hoog gespannen koorden gloeien de lichtjes à giorno, geel, rose en rood... Kom nu, kòm 't is — feest!

De grauw-steenen maagd staat onwezenlijk vaag op de ouë Poort, en geen mensch die op 't zielloos wezen let. Uit wijn- en jenever-reuken kermt bij 'n schrill-gillende cello 'n vernielde vrouwe-stem, de mannen juichen, en de café-deur is lokkend open gebleven: Kom nu, kom, 't is feest! In 't schel vergulde buffet bij de flonkerende glazen en de groene en gele likeuren, staat als 'n rood-geverfde Satan de dikke kastelein, ie lönkt, en ie lacht. Op 't roode podium zit 'n vrouw met geverfde wangen, met geverfde oogen en lippen, 'n bijna naakte vrouw. Lokt je óók dàt niet...? Lókt 't je niet...? 'r Borsten zijn bijna bloot, en ze draagt 't dun zijden rokje tot boven 'r knieën! Kom nu, kom, 't is — feest!

De vrouw heeft zich getooid met 't mooiste dat ze had, maar zij heeft 'n moeizamen gang: 't Is mógelijk dat de hakken van 'r goud-leeren schoentjes te hoog zijn, of 'r zijden veter-strikken te lang! Ze gluurt onder de helgroene hoed met de vlam-roode pluimen uit, en wringt 'r verbeten mond in den wrangen lach van 'n smartelijk-geworden zonde. 'r Japon heeft ze uitgesneden tot aan de hooge heuveling der borsten en 'n geverfd geiten-vel losjes om de been-broze

schouders.. Nú duikt 'r plots 'n lach in 'r begeerige oogen, en 'r hatende blik bédelt den wel-gestelden en zwierigen burger die 'r langzaam voorbijgaat: Kom nu, kòm, 't is — feest...

In 't witte wagentje met de goud-groene en gele en rooi poppen, met de purperen en paarse en zilveren sierkrullen en dáverende muziek, laat de vrouw van den orgelman zich koninklijk rijden, ze heeft 'n rood schort met gele strepen voor en 'n spitse muts met groote gitten op, 't paardje heeft 'n wit dek-met-kwasten en de man draagt 'n jas met koperen knopen.

't Goedige ouë idiootje loopt te glunderen en te braniën in 't midden der straat en z'n oogen vragen: zie je me wel? zie — je — me — wel...? Hij lacht naar z'n glimmende schoenen en loopt háást tegen 'n boom, ie heeft 'n groote oranje-kokarde op 't vale revers van z'n jasje, en 'n ring aan z'n linkerhand, 'n ring die precies „van goud lijkt...”, 't is feest!

Uit 'n bochtige steeg döllen lawaaig 'n troepje joelende jongens, ze schreeuwen 'n liedje, ze blazen op mirlitons, ze dragen neuzen van rood papier en werpen serpentines... De agent van politie loopt sneller. 't Is feest in 't Stadje, en — 't is léélijk in 't Stadje, 't is doffer nog dan anders en dóódscher langs de ouë straatjes, ook haalt geen helle schater 't bedrukte van de ouë huizekens. — De steenen kop boven die poort-deur — greinsde die niet?? 't Gezicht van den strengen onbekende, en de krachtige kop van den krijgsman — greinsden ze niet als luiden, die ál-spóttend 'n schrijnende smart verbergen? En — komt 'r van dat ouë pakhuis-puiginds geen lánge sténrende zucht...? Stáát daar ook aan die breede deur, niét de schim van 'n kloek-gebouwd mensch...?

Ja, já, ga háástig nu weg van — 't feest, ga in de avondlijke stilte aan de wankele wering staan, bij de prevelende zee, en dáár waar de boomen de oude sprook fluisteren van 'n bloeiende rijke Stad, van státige, siérlijke gebouwen en véél-ondernemende welvarende luiden. . . .

'n Zwaar zwarte wolk staat 'r hoekig en kantig tegen de lang reeds uitgesmeulde kim, en... zóó op 't oog, maar enkele vademen boven 't groene seinlicht uit, glimlacht de bolwangige kop van de bleeke maan, 'r Tintelen juweelen-lampjes aan de hooge luchten — en niémand kijkt 'r nu naar, 't smal-aarden pad ligt ook spokig-verlaten tot aan de kleine tralie-poort toe, en — als 'n grijs verdriet overhuift je 'r de eenzaamheid, nu...

'r Staat ginds 'n schaduw aan den muur, 'n schaduw die lijkt op 'n man, ja, já, 'n oud man is 't, 'n grijsaard is 't, in den befaamden „Spook-hoek” staat ie, hij heeft de knoestige steun-stokals 'n ontvleschde klauw over den muur gestoken, en leunt gekromd en donker en vreemd-stil tegen de wrakke wering, hij lijkt 'n lang reeds ontscheepte ziel.. en die geknoekt van foltering, nú door de zwarte doodspoort weer naar de donkere aarde vluchtte, om kèrmend — want onmachtig tot herstel — 't groot verzuim te herdenken, de zwáre misdaad, de vréeselijke zonde...

De man is lang en hoekig en skelettig-mager en — onbeweeglijk blijft ie in dezelfde houding als 'k nader, ook vast verneemt ie 't geluid van m'n gedempte schreden niet... En nú — 'k herken 'm aan de groote bochelinge neus, de groote afstaande ooren, de knokelige lánge kop, en als 'k lach om 'n vrees-die-verdwijnt, keert „'t Klokkeloedje” me schokkend van schrik 't witte spitse gezicht toe. De zijen pet staat 'm als 'n in-getrapte zwarte conserven-bus op 't ruige bleeke haar, en de ankertjes in z'n ooren gloeien als gouën vonken. In z'n bang-gespalkte oogen blijft lang 't ontsteld bezinnen, en zeker dacht de oude wel aan vreeselijke dingen, z'n glimlach trilt, z'n oogen knipperen, en z'n zwakke stem hákkelt in 't treuzelig spreken...

Oók geeft ie maar sóber z'n toestemming, en schráál z'n weerwoord, op al wat 'k praat en vraag, dan — als 'k me eindelijk keer en heengaan wil, houdt tòch z'n gedempte stem me weer vast — Ja, já, eigenlijk wat hèm betrof... en wáárom zou ie 't niet vertellen, he? waarom ook niet? Ja, já, 't was over Flesschie Elikster dat ie zoo 'r 's te denken stond, over Flesschie Elikster of — offe over Jan Pein Ekipeller, zoo gezeid, 'n zoon van Japik Berghout en Violent-Merijke, Merijke uit die roode molen...

— Ja, já, raar, hee? Ráár zoo als dàt gaat met je gedachten. De — de ampere druk van 'n — 'n ander denkbeeld, en als 'n lã-met-'n-veertje springt dat open in je hoofd... Ja, ja, en nou — nòu wist ie niet meer, hoe ie d'r àn kwam, àn die

geschiedenis van Pein Ekspeller, nee, w-nee... ie wist 't niet meer, en toch zoo ineens was-'t-r...

't Klokkeloodje tuurt uit plurende oogen naar de dof-glimmende lichtstrook op 't donkere water, z'n mond trekt neer in de hoekjes, en z'n handen omspannen knokeliger den knoestigen steun-stok — 'n IJselijke geschiedenis? J-zeker dāt was 't, groote-heeren-jā, zōó gruw-bare-luk, zōó... zōó..., dat je 't eigenluk alleen maar vertellen moest op de klaar-lichte dag, als de zon scheen, als 'r veel menschen om je heen waren. En — en niēt op zoo'n afgelegēn spokige plek en op zōó'n eenlukke avond...

De ouē man keert zich langzaam tot me, en ie kijkt me recht in de oogen. „Maar... maar als je niet bang ben? Als — je — niēt — bang...?” Z'n oogen ondervragen me naarstig-lijk en als 'k op 'n overtuigenden toon 'n ontkennend antwoord geef, vertelt ie schor en haastig — 't vreeselijke... — Elikster was 'n jolig kameraad, Elikster had nooit verdriet, hij had rooie wangen en ronde vroolukke oogen en z'n mond kwam nimmer uit den lach, óók niet als ie op rouw-bezoek ging, óók niet als ie in z'n bidstoel knielde... Elikster was 'n beste maat, 'n útstekende kerel, maar ie hield te veel van lichtzinnige praats en — en lustige spot. Ja, ja, ie had 'n rauwe tong, en ie gekte gruwbareluk, maar — z'n gebeden zei ie trouw op en — ie nam trouw z'n plichten waar, ie vāste, en ie biēchtte, ie deed al wat ie doen moest — en méer, ie stopte 'n arm wijf 'n rijksdaalder in de hand en begeerde 'r niēts voor terug... Óók als ie spotte... nūchter deed ie 't niet. De borrel maakte z'n tong los, de gesuikerde klare verwekte z'n lichtzinnige geneigdheid, de lichte roes die ie zich zoog uit 't glas, diē maakte 't booze in 'm gaande... En in z'n halve dronkenschap zei Pein Ekspeller grūwēldige en schāndelukke dingen. En... en toen ook, tōen die laatste kermis-avond, ie vond veel bijval, verknēpen bijval, Flesschie Elikster was graag de komiek, en de luiden die dreven 'm met d'r glimlach tot al-erger zonde... Toen ook, toen die laatste kermis-avond, ja-jā, 'n rijk jaar in 't boerenbedrijf, in 't bouwers-bedrijf, elk beest en elke roe gronds bracht 'n drievoudigen zegen. De menschen droegen 't goud in dikke buidels, ze waren vroolijk, ze waren royaal, ze deeēn zot, en ze waren als harlekijns zoo dwaas, óók ging Elikster voor-op in den stoet, Elikster-de-clown, diē was de zotste als altijd, ie tolde over de kermis, ie danste met al wat maar rokken droeg, ie tapte ui op ui, en ie dronk, drōnk...

Profane dingen, zei ie, de luiden lachten om de profanatie en — ze hitten 'm op met d'r lach, en — en als ze gelachen hadden, diē luiden, dan zeien ze: 't Is tòch 'n zonde, wat 'n vent, wāt 'n vènt... En toen ook, toen dien avond in 't circus, Ekspeller zat in de voorste rij, ie lachte luid, ie spotte luid. De menschen-van-'t-spel, ze deeēn angstwekkende toeren, de menschen, zewaagden voor de zilveren penning van den plompen boer, hun leven, Elikster schaterde, Elikster hóonde... — En bij de acrobaten, een was 'r — de opperste, die had oogen als witte lichten en — geen lood vleesch op z'n gansche lichaam. De menschen zeien als ie liep, als ie buitelde, als ie sprong, je kon z'n ribben hooren rammelen...! Nou — en diē man, ie deed 't wōnderbarelukste, 't ònmogelukste, 'n donkere slang-vlugge man was ie, 'n man met 'n in-gebeten mond en met oogen, oogen waar je maar liever niēt naar keek. En Ekspeller spotte, op z'n plaats vooraan, ie gekte roekeloos, de spot borrelde 'm de keel uit. En — wat 't toen geweest is...? Wat woord ie zei, toen? Geen mensch die 't weet en — óók, diē 't wēl weet, diē — zegt 't niet, diē doet z'n mond stijf toe, stijf toe... Mogeluk was 't 'n dronken uitdaging aan — Satan. En de acrobaat, die opperste... ie had Elikster dadeluk aangezien toen ie dāt woord zei. Ja — jā, ie had 'm met z'n grillige witte oogen strak aangezien en 'n glimlach was 'r om z'n mond geweest, 'n ont-zettende glimlach, hij prévelde — en 't leek 'n sissende vervloeking. Maar — Pein Ekspeller lachte, ie lāchte, en 'r-na ie dronk borrel op borrel, ie at worst en wafels, ie danste, en vloekte, en gekte, en al-driester werd ie, al-driester... Z'n voorhoofd was klam en z'n oogen blonken en ie dronk, drōnk en ie schaterde en ie spotte, ie was de cloon van de kameraads en de cloon van de meisjes, ie ging voor-op in den stoet, en — en tòch in z'n oogen, als ie om zich keek, d'r was 'n vreemde angst. Óók toen ie éindelijk, bij 't grauwen van den ochtend, naar huis ging... ie zwaaide niet van dronkenschap, ie liep snel en — of ie iēts zocht te ontkomen, z'n gezicht was klam en bleek en op z'n gemoed lag 'n zwaarte, 'n schuldgevoel, 'n vrees, ie wist niet waarom, ie wist niēt wāárom... Toch alles bleef gewoon, alles — bleef

— gewóón... tot dat ie op z'n kamer zich ontkleed had en knielde en de gebeden prevelde... Ekspeller had 'n antieke kostbare bidstoel van z'n Oom die Pastoor was ie knielde 'r in, en ie prevelde devoteluk de bekende woorden, 'r brandden twee kaarsen voor 'm, die flakkerden onrustig, en 'r kwam 'n langzame stap op de trap, die naar z'n kamer voerde.

't Klokkeloodje kijkt rechts en kijkt links, 'n verlatenheid huivert over 't leege maan-bleeke pad. Staan dáár geen vréemde schaduwen tegen de brokkelige wering? Kijkt 'r geen grēinzend gezicht over den muur? Gáát 'r geen heimelijke lāch door de ruischende boomen...? — En als je nou niēt bang ben, wézenluk niēt bang? De oude vraagt 't gewetensvol, z'n oogen kijken onder 'n diepe frons-van-angst uit en z'n schrill-magere handen bewegen onrustig over de knoestige steun-stok, haastig praat ie weer voort...

— Ja, jā, d'r kwam 'n dōffe langzame stap op de trap, en de deur ging open... 'r kwam 'n persoon binnen, 'n persoon in 't wezen van 'n ouē vrouw en — en diē kwam op 'm toe, en Pein Ekspeller grēep zich vast aan den Stoel. „Als je denkt... als je denkt dat 'k bang voor je ben,” zei ie, nōg in de courage van den gesuikerden alcohol, „als je dāt denkt...? Mij krijg je hier toch niet uit.” En ie zag de vrouw aan, de deuren waren op slot, hoe kwam ze binnen? Wie was dat nou? Wie was 't? 't Klopte 'm in de keel en 't klopte 'm in de slapen en ie was bang, maar — brútaal wou ie blijven, óók dacht ie zich veilig in z'n Stoel. Maar 't wezen... als 'n gewoon mensch was 'r gang, ze kwam op 'm toe, en ze — trōk 'm de bidstoel onder 't lichaam weg: „D'r kom je nooit meer in”, zei ze. — „D'r — kom — je — nōóit — meer-in.” — En Pein Ekspeller stond verbijsterd in 't midden van de kamer en ie keek naar de vrouw, en ie zag 'r oogen hel-wit als lichten en ie zag den glimlach, den ontzēttenden glimlach van den man uit 't circus... „Wat — wat doe je hier?”, vroeg ie driest en — ie beefde, ie béefde. „Wat moet je hier, ga de deur uit, ga — de — deur — uit of... of ik láat je 'r útzetten...” Maar — 't wezen kwam vlak voor 'm staan, lang en zwart en vréeselijk: „Ik ga nōóit meer van je weg, tot aan je dood blijf 'k bij je.” Ja... jā, 't wezen fluisterde 't zōó, en ook bracht 't Pein Ekspeller de woorden te binnen, de woorden die ie gezegd had in 't circus, en toen lachte 't schepsel, en in den lach verdween de gestalte... de gestalte verdween, maar... maar de booze geest bleef, ja, jā, onzichteluk bleef diē en ie was vlak bij Pein Ekspeller... Van diē ure had Jan-van-Japik-Berghout óók de ontzettende metgezel, hij ging naar bed en ie wou bidden en — 'r wou geen woord over z'n lippen komen en naast 'm, vlak naast 'm, lachte de gruwelukke metgezel. En Elikster, ie zweette... zweette van 'n ontzettende benauwenis, ie liet de lamp branden en ie drukte z'n gezicht diep in 't kussen.

Maar — stadig-aan was 'r de fluistering aan z'n oor, de lāch — „Ik zal probeeren je gek te maken,” zei de booze stem, „ik zāl 't probeeren...” En — en ook schandelukke dingen fluisterde de stem, vloekwaardige dingen. En Elikster kreunde, ie kreunde en ie zei: ga toch weg, ie sméekte: ga toch, ga toch... Maar — de booze metgezel ging niet, hij bleef, en ook blēef ie lachen en fluisteren, en ook tartte ie Elikster uit, dat ie z'n oogen 's open zou doen en de kamer inzien. En — en als Elikster 't deed... ie zag vreeseluk ontuchtige dingen gebeuren, ie zag afschuwelukke zonden bedrijven en — en ie kermde, ie kērmde van pure ontzetting... en — en de ellende hield aan, en dat duurde, 't duurde... En 't wās al ochtend, 't werd snel licht, en Elikster stond weer op en toen ie beneden kwam, z'n Moeder herkende 'm nauwelijks, hij had witte ingevallen wangen en grijze haren, ie had verwilderde oogen en 'n voorhoofd met diepe rimpels. En ie keek bang de kamers door, en bang keek ie naast zich en ook vele malen keek ie ontzet achter zich...

De St. Christoffeltoren te Roermond.

Een onzer lezers deelt ons mede, dat de afgewaaid spits van den St. Christoffeltoren te Roermond niet is ontworpen door wijlen Dr. Cuypers, maar door den bekenden kerkenbouwer Carl Weber, een architect van Duitsche afkomst, die zich te Roermond gevestigd had, en in 1908 is overleden. De nieuwe spits werd eerst in 1895 gebouwd, nadat de oude in 1892 door inslaan van den bliksem vernield werd, bij welke gelegenheid ook het dak der kerk afbrandde

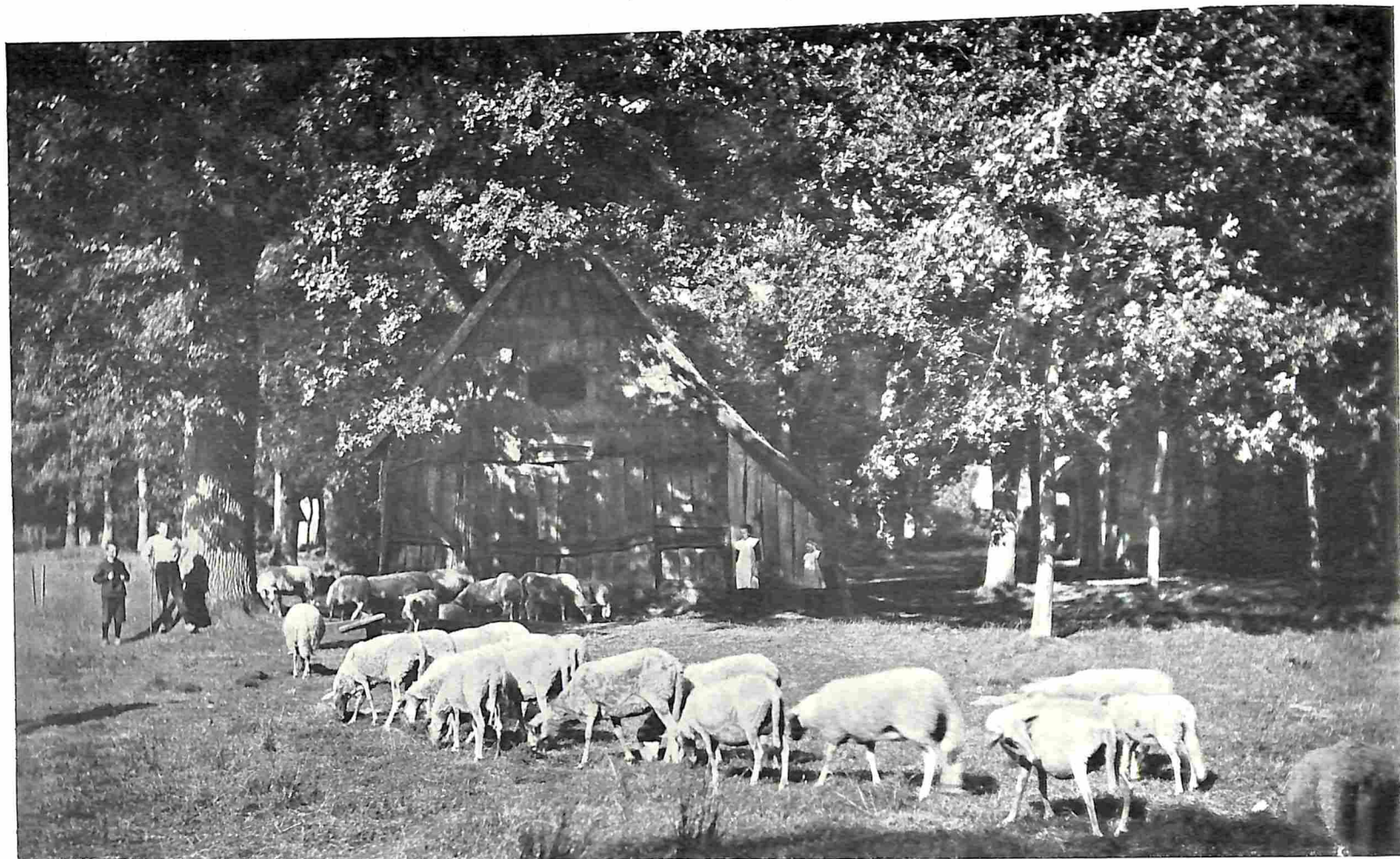

Foto C. Steenbergh.

SCHAAPSKOOI AAN DEN BOSCHRAND.

EEN UITHOEK VAN TWENTE.

TWENTE! Dat woord roept thans bij ons levendig het beeld van een fabrieksstreek, een nijverheidscentrum van stoere werkers. In lange huizenreeksen groepen de arbeiders bijeen: hoog heffen zich de schoorsteenen bij tientallen tegelijk. Daar heerscht een levendig spoorwegverkeer: het is al-actie en onvermoeid ondernemen.

Maar daarnaast leeft nog het oude..... Buiten de gemoderniseerde steden tasten wij het feudale, het bijkans onge-repte wezen der vroegere eeuwen, dat geen veranderingen onderging. Daar ligt de heide nog zoo eindeloos wijd; daar slingeren diepe karresporen door het mulle zand, daar fluis-tert de geheimzinnigheid nog in de donkere dennenkampen, en huivert de stilte rond de hoge roggeakkers. Verspreid liggen de groote boerenhoeven, de lage steenen huizen met hun hooge, roode daken en houten gevels, waarlangs de wingerd rankt, verscholen in 't eikenbosch; de schamele rieten schuren, ruwe bouwsels, maar uitermate schilderachtig; en over 't heldere water in den diepen put buigt zich de zwengel, eens een forsche stam.

Het donkere bosch, de ruige hei..... daar huizen de witte wiven nog in haar belten en als de avond valt, waren zij rond in 't spokig late licht; 's nachts op het ven komen dwaallichtjes drijven, zoekende zielen van afgestorvenen. In 't halfduister bosch is 't griezelig van grillige verwrongen gageelstruiken, hurkende dwerggedrochten, loerend tusschen 't bilzenkruid langs dennenstammen. Verwijderd druischt en bruischt het water van de beek, brekend over het vergane rad van den ouden watermolen onder 't lindenloof, verschui-mend in de kolk met wijde rimpelkringen; 't vermolmde rad, dat kreunt en piept en kraakt en 't wilde water zingt zijn lied van lang vervlogen tijden.

Van dat oude land, dat ik zoo lief heb, wil ik U iets vertellen en als het kon zou ik u dat heel bijzondere van deze achterhoeksche streek willen doen voelen. Ik weet niet was het is, — misschien is het de geboortegrond van mijn voorvaderen, die onbewust zijn aantrekkingskracht nog onweerstaanbaar op mij uitoefent, — maar ik vind deze verlaten heidevlakten fantastischer dan de Brabantsche velden of Stichtsche heu-

velen, — Holland met zijn groote steden lijkt hier zoo ver weg — oneindig ver, — de rust, de weelde van de diepe rijke rust is hier volkomen. Die oude schaapskooien aan den zoom van het eikenbosch, de golvende esschen rondom de stadjes en dorpen; die hooge woeste gronden, waar de zwarte jeneverbesstruiken, als kleine cypressen, in 't maanlicht spookgestalten zijn — dat alles is van eeuwen, eeuwen her. Die eindelooze heuvels en kronkelende wegjes en aarzelende beekjes zijn hier immers altijd zoo geweest. Ja, hier is rust, een diepe rijke rust.

Uw gids is een ouderwetsch man, die liever zijn wandelstok ter hand neemt, dan dat hij om een taxi telefoneert. Ik geniet nu eenmaal meer wanneer ik langs een pad ga waar ik onbezorgd met mijn hand langs de korenhalmen kan streelen dan in Bussum of Bloemendaal de kans te loopen met mijn mouw in het prikkeldraad te haken, dat drie, vier hoog aan beide kanten van den weg gespannen is en dat trouw meeloopt tot het einde van de wandeling. Ik vind het niet bepaald plezierig wandelen als binnen de minuut drie auto's en twee motorfietsen je in beide richtingen voorbij snorren, zooals je dat op den nieuwen zeeweg tusschen Overveen en Zandvoort op mooie Zondagen stellig overkomt, en ik vind er werkelijk meer genot in mijn dorst te verslaan in een boerderij waar je een glas melk geboden wordt, wanneer je om een dronk water vraagt, dan op het terras van een buitenhotel te zitten met een strijkje der 5 o'clock tea — daarom dwaal ik zoo graag door de vrije Twentsche bosschen en geniet ik zoo ontzaggelijk van de wijde velden en rijke roggeakkers van het achterhoeksche land. Aan den berm van een mullen zandweg, tusschen de varens en de brem, kan ik uren liggen luisteren naar het suizen van den wind in de oereiken boven me, naar het ruischen van het water en het kleppen van een molenrad, geluiden die wonderlijke beelden wakker roepen uit tijden die voorbij gingen, die voorbij zijn, lang voorbij en toch nog levend schijnen, tastbaar zelfs. Dit Twente is een land van geheimzinnigheden, verhalen en legenden wondervreemd. Hier leven nog de sagen, de moord- en spookhistories van Huttenklaas en Piperie van

't Tusveld; daar danst nog op Sylvesteravond de heks op den verborgen schat in het Kerkeboschje en weet men van het ridderroofoest, dat verzonk in het Reutemer ven.

Op deze eenzame landwegen zoudt gij een ouderwetsche karos door vier flinke paarden voortgetrokken geen onmogelijkheid achten..... Ik heb die vroegere eeuwen wel eens teruggewenscht om dat alles nog eens te beleven wat ik in achttiende-eeuwsche reisverhalen en dagboeken zoo aantrekkelijk beschreven vond..... en als ik daar aan een boschweg lag te mijmeren en mijn fantasie werd levendig, dan..... ja dan hoorde ik eensklaps het knarsen van de wielen van de oude postkoets, die tusschen Deventer en Bentheim reed; ik hoorde het toeteren op den hoorn van den postiljon, den stevigen stap der paarden door het zware zand en ik reed mede op den bok, de smalle wegen langs. Ik zag de oude boerenhofsteden waar kinderen speelden bij den ronden waterput, de vrouwen in haar oude bonte kleeren, de mannen met de zilveren knopen op hun buis en hozen; zij zaten voor hun huis, de lange pijpen in de hand. En op de hei zag ik den scheper met zijn kudde, zijn schapen wasschend in het ven, waar witte waterlelies dreven en 't lange riet zich wiegde in den wind. Langs oude havezaten ging het voort, wij reden over Goor en Delden, en hotsten over hobbelkeien, door stille straten met stijve huizen, en achter de vensters met de kleine ruiten wist ik stille, stijve menschen met pruiken, pijpen en pantoffels, voor wie de aankomst van een postkoets iets gewichtigs was in hun kleinstedsch bestaan en bij het posthuis op de markt, waar de „Witte Swane" uithing, werd het dra levendig. Ik zag de burgers in hun ouderwetsche rokken met kanten

lubben en breede mouwopslagen, met dikke kuiten, korte broeken en welgedane gezichten; ik zag hun vrouwen kleurig in de kleeren met wijde rokken, nauwe lijfjes en zonderlinge kapsels. De waard schonk wijn, wij stopten versche pijpen, vertelden 't nieuwste nieuws uit Deventer en dat uit Holland van een week geleden en hoorden op ons beurt dat burgemeester Weerman was gestorven, heel plotseling aan stilstand van het hart, en Witte Wolter uit de Lutte gaf tekst en uitleg van de laatste preek van Ds. Palthenius in Dene-kamp. Dan stonden al de versche paarden voor de koets; de postiljon blies op zijn hoorn; 't knalde van de zweep en met een ruk zette de wagen zich weer in beweging. Nog wat gewuif, wat groetenissen en respecten aan vrienden en bekenden in de volgende pleisterplaats, en door de poort verdwenen wij, de esch over met het golvend gele graan, de witte boekweit geurend in de Julizon, den boschkant langs op Bentheim af.—

Het was in den tijd, dat de oude postweg van de Republiek naar Bremen nog over Ootmarsum, Nordhorn, Lingen liep en dat geen vreemde deling naar Twente kwam dan op zijn doortocht naar het Munstersche of Bentheim en dieper in naar Oldenburg en Hannover; destijds was Ootmarsum de laatste pleisterplaats op 't grondgebied van de Vereenigde Provinciën.

Sinds jaar en dag was het geen vesting meer, maar 't lag door dubbele singelgrachten nog omsloten en 't had nog wal en poorten uit den ouden tijd. Omringd door heuvels, wei en korenlanden, de roode daken in een bosch van groen, verdroomde het de jaren en de eeuwen, zijn eigen leven levend in de eenzaamheid. Een enkele maal werd het uit zijn droomen opgeschrikt door krijgsrumoer, werd het bezet, gebrandsticht en geplunderd, maar dan viel 't weer terug in de oude rust en zoo verliepen jaar na jaar, en jaren reiden zich tot eeuwen.

Klein-deftig was het leven in het stille stadje. Daar woonden in de oude huizen met de ouderwetsche gevels op de markt, aan 't kerkhof met zijn hooge linden-

Foto C. Steenbergh.

EEN SCHAMELE, MAAR SCHILDERACHTIGE RIETEN SCHUUR.

boomen, en in de Schild- en Marktstraat de grooten, de gegoeden van de burgerij. Daar woonden Stavermans en Palthes, Wernersen en Bevervoordes, die er een patriciaat vormden en voortdurend op het kussen zaten; de vroedschap, die vergaderde en zitting hield in 't deftig kleine raadhuys met zijn klokketorentje, en de oude arduinen pomp ernaast aan 't eind der Marktstraat.

En 't heele stadje had die sfeer van deftigheid. Was daar

Foto C. Steenbergh.

DE GOLVENDE ESCH.

niet een Latijnsche school en hoorde bij de stad niet het oude slot van het baronaal geslacht von Heyden? Was 't Huys Ootmarsum niet beroemd om zijn voortreffelijke standbeelden, zijn springbronnen en water-vallen „duur gewrocht" en was de schoongebeitelde Arion-

Foto C. Steenbergh.

DE MULLE TWENTSCHE WEGEN LANGS.

fontein niet zonder weêrga in de heele Republiek? Waren zijn bewoners, de latere graven, geen drosten van Twente, grootsten der grooten? Ootmarsum, het oude heim van Odemar, den Frankenkoning, volgens de overlevering reeds in de tweede eeuw gesticht, beteekende wat in de dagen. —

Maar sinds is veel veranderd. De revolutie kwam en daarna andere weëen. Daar is geen adellijk huis meer en geen grafelijk geslacht; ook geen Latijnsche school kan men er thans meer vinden. Daar loopt geen postweg meer, de heirbaan is verlegd. Het is thans afgelegen, ver van het verkeer, verkijnd in zijn wilgensingels. De poorten zijn gesloopt, de wallen zijn geslecht en in de oude huizen wonen niet meer de oude, deftige geslachten zij zijn meest uitgestorven of verarmd, vertrokken.

Daar zijn geen Palthes meer, geen Wernersen en Bevervoordes maar in het archief kan men nog al hun namen en hun waardigheden lezen; daar hangen aan de oude perkamenten charters nog hun zegels af, dateerend uit den tijd toen het oud Ootmarsum bloeide.

Doodsch is 't er thans, maar de oude gevels spreken nog van vroegere eeuwen; zij dragen nog de jaren van hun bouw en wapens van hun stichters als bewijzen, dat zij eens betere tijden hebben meegemaakt, en op de raadzaal van het klein stadhuis hangt nog het schilderstuk van „Odemarus, Koninck der Francken, fundator der stadt Othmersheim, so gestorven is Anno 126”.

Maar al is veel veranderd, veel ook bleef.

Ootmarsum is een typisch ouderwetsch provinciestedje, een stedeke in miniatuur, als uit een kinderspeelgoeddoos: de huizen met hun helder-roode daken precies omsloten in den ronden wal, de oude grijze kerk in 't midden in groenen krans op 't hoogste punt, vanwaar de straten naar beneden hellen, — heel smalle straten nog met hobbelkeien, precies als twee eeuwen terug — de beide molens ieder aan een kant.

Zooveel doet aan het oude denken. Op hoeken van de kromme nauwe sloppen staan de oude bergputten van Bentheimer steen; in de achterstraatjes is er geen rooilijn sprake en aan de markt pronkt het parmantig raadhuisje in Lodewijken-stijl met het wapen van de stad in kleuren boven den ingang, de ramen in sierlijke krullen omvat —; het pleintje zelf in-precies, de keien keurig waaivormig uitgeklinkerd.

De huizen kregen meestal wel wat nieuwer gevels, maar in hun zijmuren wijst nog het vakwerk met de eikenbalken op den ouden bouw van zooveel eeuwen her. Het meeste bleef er bij het oude: de plattegrond van 1570, op last van Koning Philips II gemaakt, kan ons precies nog tot geleide strekken, daar is zoo weinig bijgebouwd; de beide brandspuiten van 1715 doen nog dienst, — gelukkig zelden — zij hooren volkomen in dit museumstadje thuis. Ootmarsum ging niet met de tijden mee, verstoken als het bleef van spoor- of tramverbinding: Ootmarsum bleef als 't slot van Doornroosje slapen. Zal het gewekt worden, gaat het ontwaken?

Er zijn wel teekenen die er op wijzen; de laatste twee, drie jaren brachten veranderingen mee. De oude halfbegroeide singelgracht, die 't nog omsloot, is thans gedempt en ook de wilgensingel er om heen moest vallen; aan den ingang kwam daar een fosphaatfabriek verrijzen en enkele van de mooiste gevels in het stadje kregen nieuwerwetsche puica. Het oude posthuis bij de vroegere Noorderpoort, „de Koppelpaarden”, waar de Roskam uithing, sinds eeuwen in het bezit van de familie Kip, werd in een nieuw

modern hotel „Tubantia” herschapen en zoo ging het meer.

Als een geheel is 't oud Ootmarsum nog curieus, maar het zag helaas te veel van 't mooi verdwijnen en in haar onderdeelen werd de stad bedorven. In 1842 moest de middel-eeuwsche kerk haar zwaren toren missen; vermeende bouwvalligheid was oorzaak, dat de fiere vierkante reus vervallen werd door een veel minder imposante spits. De vroegere Latijnsche school, bekend vooral tijdens het rectoraat van den heer Moquette, toen daar mannen als Geertsema, van den heer Lohman, Goeman Borgesius en anderen studeerden, zij is thans een eenvoudig logement. Het huis daartegenover op den hoek van Markt en Schildstraat eens de woonsteê der van Bevervoordes, welks vertrekken prijkten met geschilderde behangsels en breede corridors met sierlijk stuc, is thans een winkel waar het moois uit is verdwenen; alleen één hoekschoorsteen, waarvan de boezem wordt gedragen door pilaren en die een jachttafreel vertoont, wijst nog op betere dagen. De oude meierhof der Bevervoordes, 't bisschoppelijk domein ten westen van de stad, bleef echter nog gespaard, een bosch van hoge boomen, bekend als Engels'tuin, omdat de Engelsen de Vosdings na de Bevervoordes opvolgden in het ambt van hofmeier van Ootmarsum.

Het merkwaardigste gebouw van het stadje is de groote, grauwe katholieke kerk, waarvan het Romaansche schip al uit de twaalfde eeuw moet dateeren en onder welks drieluik het gewelfde graf van Odemar moet liggen (wanneer gij geloof wilt slaan aan Piccardt, die het in zijn „Antiquiteiten van 't oude Vriesland” verhaalt).

Dat deze grijze muren met hun weinige vensters ontzaglijk oud zijn, dat ziet gij dadelijk, en wanneer gij de kerk omloopt en gij ontdekt den ingemetselden kogel, dan moet gij weten dat die herinnert aan het jaar 1592, toen Prince Maurits het beleg voor de stad sloeg, Prince Maurits, die er vijf jaar later terugkwam om er den Spanjaard andermaal uit te verdrijven. In 1665 kwamen de Munstersche troepen Ootmarsum bezetten en bleven er een half jaar ge-

Foto C. Steenbergh.

OUDE TWENTSCHE BOERENHOFSTEDE.

legerd, om in 1672 en 1674 weer te keeren en de bewoners van het ontmantelde stadje door inkwartieringen het leven drukkend zwaar te maken. Het Ootmarsumsch archief bevat een portefeuille vol „annotaties der absenten in die Bisschoplijke Munstersche tiden”, „waarschouwinghen tot verminderinge van ongelegenheit”, „Quartierlijsten, Dragonen en Ruiterbiljetten” (waaruit bijv. blijkt dat een eerbare weduwe als de vrouw van den oud-burgemeester Werner Werners, den Luitenant van Steen met niet minder dan tien manschappen en tien paarden ingekwartierd kreeg!); simpele nuchtere vermeldingen, maar die van nameloos, ondulbaar lijden spreken; lasten en verdrukkingen van voorbijgegangene tijden.

Uit die voorbijgegangene tijden is nog zoo 't een en ander over. Gij moet het plaatje met den ouden veelgebruikten bergput op blz. 596 maar eens goed bekijken; voor likdoornlijders een afschrikwekkend beeld, want het plaveisel is geen asphalt; toch raad ik U, als gij de tocht naar dit vergeten stadje eens onderneemt, juist in die schilderachtige achterstraatjes aan den wal te neuzen, want daar staan de oudste huizen en zijn de mooiste hoekjes. Waarschijnlijk zal U ook fraprenaissance-baksteengevel aan de Marktstraat niet ver (sinds 1691) door de familie Warners, van Almelo bewoond, die het in 1785 verkocht aan den oud-burgemeester Vosding van Bevervoorde; sindsdien wisselde het telkens van eige-

naar, totdat de twintigste eeuw er een manufacturenwinkel in gevestigd zag worden. Een gevelsteen wijst het jaar van den bouw aan: 1656 en vertoont in een cartouche een gedeeld wapenschild met twee huismerken, het (heraldisch) rechtsche overtopt met een omgewenden grijzen kraanvogel, het linksche met een groenen boom. Het zijn de emblemen van de stichters van het huis Joan Cremer en Jenneken Dreesman; ik vermoed althans dat dit het echtpaar was, dat het huis liet bouwen. Het is nu nog een sieraad voor het kleine stadje, dat vroeger ongetwijfeld meer mooie gevels is rijk geweest.

(Slot volgt). W.

EEN KIND (Slot).

'S Avonds, moe van 't werk, klaarde Vader op als hij Janneman hielp de letters leeren en dat was een heele toer; als de *a* lang genoeg bekeken en uitgesproken was, daarna de *b* en *c* was bestudeerd, was hij de *a* al weer vergeten; maar toch, de meester had het mis; 't was niet waar, dat 't kiend achterlijk was. Zelfers zol Voader hum leeren en of ie 't dan ook leeren zol, de meester zal der van opkieken.

Zoozaten ze 's avonds dicht naast elkaar aan tafel, Janneman haast bovenop Vader, beiden over de lei gebogen, te onderwijzen en te leeren. Wat juichten ze alle drie als de les van den vorigen avond nog in 't geheugen zat. Het tellen bracht spanning te weeg, in heel het vertrek, peinzend tuurde 't kind naar de cijfers en zij hoopten zoo dat hij 't weten of raden zou, ze hielden hun adem in als Jan's halsstarrig brein niet kon opschieten. Na korten tijd werd het kind moe en dan pakte Moeder hem op; 't kiend most nie dood gemarteld worren; ze streelde het en zong haar oude liedjes; de meester most is zien, hoe dat ie heur kon helpen wieden en hoe netties hie de eerpels gehakt had; ieder minse kost ook geen pefester worren, as 't moar een braaf kiend was en dat was ie, liegen deed ie nooit; o, ze waren er beiden zoo gelukkig mee...

De burens lachten: hoe was 't in vredesnaam meuglijk da'j zoo gek op zo'n wurm kon wezen as ze dan toch wat anhaalen mosten, dan hadden ze toch nie zo'n bedroefd stumper in huus hoeven te nemen, der bint er genog die bèter bint. Kinder zat! beweerde buurvrouw, die haar negende verwachtte en zuchtend bedacht, dat het een wijze bestiering was dat ze niet allegoar aan toafel zaten, de Heer had er drie weer in den Hemel opgenomen.

De tijd ging haastig voorbij, de feestdagen volgden elkaar zoo snel, nooit waren ze zoo mooi geweest. 't Was nu iets heel anders, wat was Janneman rijk met zijn bouwdoos op Sinterklaas, wat trokken ze blij met hun drieën naar den kerstboom in de kerk, wat waren ze druk den avond vóór Palmphaschen om den palmstok klaar te maken, wat prijkte de krentbroodzwaan boven op den sinaasappel en wat was 't kind verrukt, toen hij de palmphaschen in 't stovegat voor zijn bedje zag staan en dan met Jan's jaardag op den eersten kermisdag, als ze naar 't dorp liepen en slenterden langs de kramen en wachtten bij den mallemlen, lachten om de poppekast

Werd hij maar niet grooter, konden ze den tijd maar vast houden; te denken dat hij eens weer van hen heen zou gaan...

Zoo verliep het eene jaar na het andere, tot na 't vierde jaar; ze hadden den vorigen avond samen daarover gesproken, 't was nu vier jaar geleden, dat het kind al bij hen kwam, voor 't slapen gaan hadden ze opgesomd alles waarin hij was voortuitgegaan, tanden had hij zelfs gekregen, al waren ze niet mooi, maar kleintjes was hij wel gebleven en hard vooruit ging hij niet op school. 's Morgens daarna toen Harmen naar 't werk en Janneman naar school was, bracht de bode een brief, die ze haastig opende; 't was er een van den voogdijraad.

Foto C. Steenbergh.

OOTMARSUM, GEZIEN VAN DEN KUIPERSBERG.

Rustig zette ze zich tot lezen, maar nauwlijks had ze eenige regels doorgelopen of ze werd onrustig; ze begreep het niet, wat daar geschreven stond.

Jan's Moeder weer gehuwd met een oppassend mensch, een schilder; hij verlangde het kind in zijn huis op te nemen, zoodat Jan zeer tot spijt van den voogdijraad aan de moeder en den stiefvader zou teruggegeven worden. Waardeerend luidden de woorden van lof over hun verzorging, die ten goede van 't kind gekomen was, ze dankten voor de genegenheid en verzochten of Pothuis het kind naar zijn ouders brengen wilde op dien datum op een te melden uur.

Daar zat ze alleen en kon 't maar niet begrijpen, 't was toch ook hun kind, zij konden het niet missen en ze las en herlas, in de hoop, nog iets anders uit den brief te kunnen halen, en toen ze 't eindelijk begreep, geen uitweg zag, toen bleef ze versuft zitten kijken op haar plaatsje achter de roodbloeiende geraniums en de paarse fuchsias. Ze had geen moed voor haar werk en alles leek haar leeg en doelloos.

Jan kwam in 't middaguur thuis en werktuigelijk gaf ze hem zijn boterham; de volgende week zou hij al weg zijn, weg voor altijd en ze was stil, ze voelde zich als in een droom zoo onwezenlijk, zoo zag ze 't kind ook weer den weg oplopen naar school, en ze verzorgde 't huis en de beesten, alsof ze zelf er buiten stond.

Als Jan weg moest, dan wist ze niet wat haar overbleef, daaraan had ze nooit gedacht, nooit aan die mogelijkheid, 't was toch hun kind.

De dag kwam, dat ze Harm zag gaan met het kind, van af haar plaatsje achter de bloemen voor 't raam; wat was hij blij geweest, zoo gelukkig dat hij uit zou gaan met den trein naar de stad, dat hij zijn Zondagsche pak aan had en zijn nieuwe schoenen, hoe vroolijk wuifde hij telkens achterom om haar te groeten en eindelijk waren ze verdwenen achter den dijk; ze zag hen niet meer, hij was weg voor altoos.

Foto C. Steenbergh.

DE „ROOILIJN" IN EEN ACHTERSTRAAT VAN OOTMARSUM.

Weg, weg, herhaalde ze zacht, ze dacht het niet te boven te komen en langzaam stond ze op. Daar lag zijn lei nog en daar zijn tol, die had ze vergeten in te pakken, ze legde die dingen in 't kabinet als een heilige gedachtenis.

„Hoe was ie, kriette hie of was ie zeute, kende hie zien Moeder nog en wa zei hie van zien Voader?” vroeg ze toen haar man 's avonds weer kwam.

De man keek rond, alsof hij wat zocht: de plaats naast zijn stoel was zoo leeg. „Goed gong et” zei hij en onwillekeurig veegde hij langs zijn oogen

Zij snikte luid: „En het ie nog wat ezeid, was 't hum niet vreemd en wol-ie niet mee terug met oe?”

„Nee” en hij schudde zijn hoofd, „nee, hie von et best.”

„Zollen ze goed veur um wèzen?”

„Joawel, ik geleuf et wel,” zei hij langzaam en zacht „hie was wel fesoenlik.”

Beiden waren moe en verslagen en beiden misten ze hun kind.

Zij was weer alleen en voelde 't gemis den ganschen dag; 's avonds bij het tehuis komen voelde hij de leegte en steeds waren het de zelfde vragen die ze elkaar stelden: „hoe zcl 't wèzen? Zol ie nog an ons denken? Zol ie zat èten kriegen? Zollen ze goed veur 't kereltien wèzen? Zol ie nog magerder wèzen?”

Harm had werk dicht bij de stad en niemand zou hij 't zeggen, maar tegen schooltijd wilde hij trachten het kind te zien, aan 't einde van de straat zou hij staan, zoo zich plaatsden dat hij zag, maar hij hoopte dat het kind hem niet zien zou, hij zou niet kunnen lijden als 't kind naar hem toe kwam en hij 't niet tot zich zou mogen nemen. Zoo stond hij daar tegen twaalf uur, de school zou uitgaan, om den hoek van de steeg, en be-gluurde alle kinderen die langs hem kwamen; hij wachtte, velen waren al voorbij gegaan, 't was al koud, zoo'n gure Octoberdag; als hij maar warm gekleed was, 't kind was teer. Hij dacht al te vergeefs gewacht te hebben, de tijd was haast voorbij, toen plotseling kleine Jan dravend voorbijliep; Harm keek hem na tot hij om den hoek verdween.

Gezien had hij Jan, 't kind hem niet, onvoldaan stapte hij weer op zijn fiets en reed door de straten van 't stadje.

Foto C. Steenbergh.

EEN OUDE VEELGEBRUIKTE BERGPOT TE OOTMARSUM.

„Pothuis!” hoorde hij zijn naam roepen. Hij keek om, daar was de juffrouw van den voorgedijraad.

„Wa belieft de juffrouw?” vroeg Harm, nadat hij van zijn fiets was gesprongen.

„We hebben op de vergadering over jou en je vrouw gesproken; zouden jelui weer een kind in huis willen nemen? Spreek er eens met je vrouw over.”

Verbaasd ongeloovig keek hij de juffrouw aan, „'t was net of 't een..... was,” die groote lui kosten toch wat prakkezeeren maar hij beloofde er met zijn vrouw over te spreken.

„Wat denk ze wel? dat ze ons de kienders kunt gèven en weer afnemen net zoo als 't veurkumpt, ik denke er nie an, ik bin mien Janneman nog nie vergèten.” Een tranenvloed verlichtte haar overkropt gemoed, op 't voorstel dat Harm haar had overgebracht en Harm vond zelf, dat ze gelijk had, schoon gelijk, maar toen de dagen zoo donker werden en zij zich weer alleen voelde, telkens de lei en de tol uit het kabinet haalde, dacht ze langzaam aan dat ze toch wel weer een kiend wol hebben, last had ze der nie van, kosten ook nie en ze had weer wat om veur te zorgen.

Een week daarna berichtte ze weer blij aan buurvrouw: „Ik kriege der weer eene, de volgende wèke kump ie.”

„Geluk der mee,” zei buurvrouw, „ik wol da'k veur mien koppel ook een riks-doalder per stuk in de wèke kreeg, dan zol ik in mien voeste lachen.”

M. V. KAMPEN.

DE ZEE.

Aan den dijkvoet achter het strookje strand
Deinen rimpels in traag gewiegel
En het glanzende goud van het bodemzand
Flitst door 't bleeke azuur van den spiegel.
Wat verder is 't grijs met het groen aan den dans
In het dartle gewoel en gewemel
Der golven. — Ze vangen den zilveren glans
Van den zonnigen zomerhemel.
Ginds vechten het groen en het ultramarijn
Op de vlakte, — de schittrende zonneschijn
Met de schaduw der wolkgevaarten.
En daar achter een glanszee — zoo ver en zoo wijd
Dat de blik zich verliest in de eindeloosheid,
In den luister der lichtende klaarten.
Naar boven, steeds hooger, daar breidt zich het zwerk
Rondom en alom, zonder maat, zonder perk, —
En over de zee, waar de blik zich ook richt
Staat de heilige glans van het hemelsche licht.

Wieringen Aug. '21.

G. DE GRAAF.

DE HAAN IN DEN ADVENT.

ER zijn menschen, die door het kraaien van den haan gestoord worden in hun slaap, en wel zóó, dat zij al wat haan is, liefst zouden willen uitroeien of althans uit hun nabijheid verbannen, 1) om het hun zoo hatelijke kraaien maar niet te hooren.

Het zal hiermede wel zijn als met de straatkreten: verschil van meening is mogelijk. Bilderdijk b.v. wenschte doof te

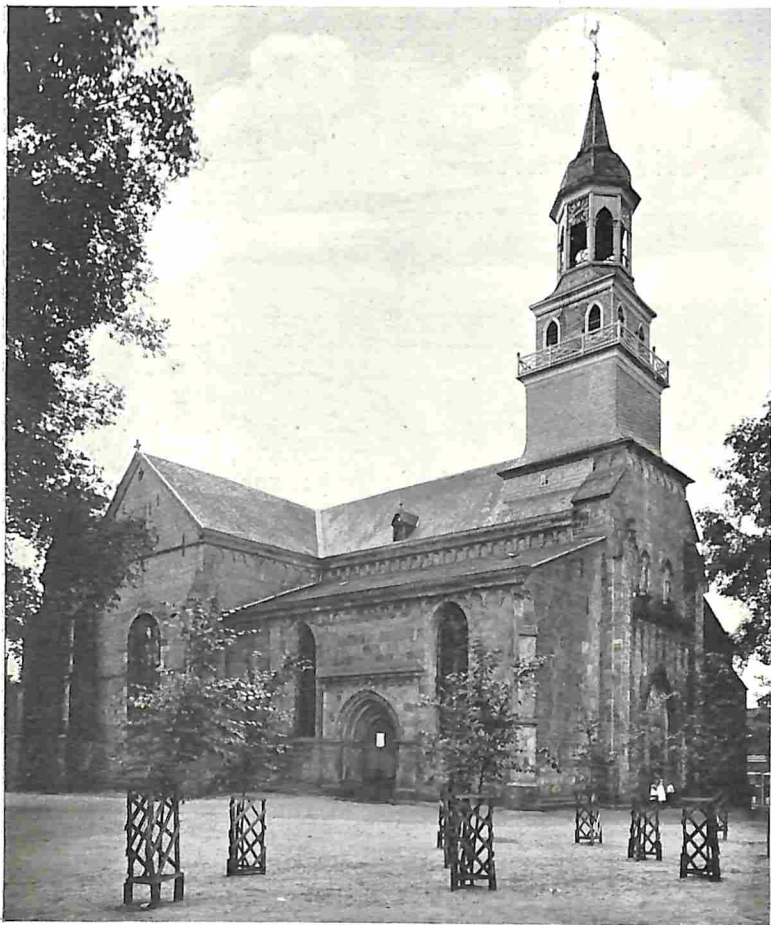

Foto C. Steenbergh.

DE OUDE KERK TE OOTMARSUM.

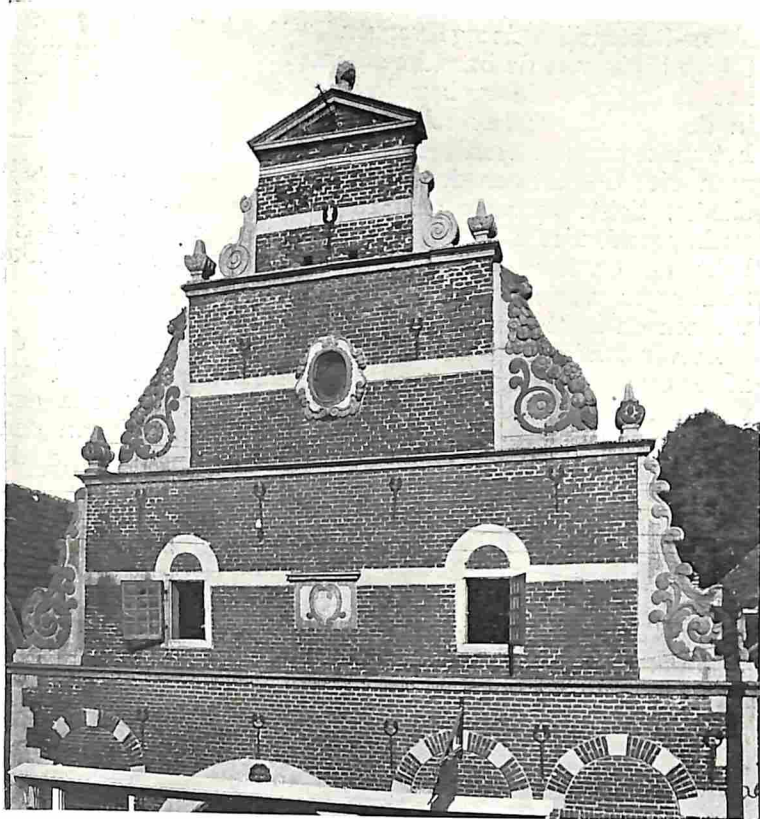

Foto C. Steenbergh.

GEVEL VAN 1656 AAN DE MARKTSTRAAT TE OOTMARSUM.

zijn voor den Haagschen straatkreet, Potgieter daarentegen hoorde in de Amsterdamsche straatkreeten (die in dit opzicht toch wel niet veel van de Haagsche zullen verschillen) iets, dat zijn dichtelijke verbeelding trof, en schreef de schets, die hij „Blaauw bes, Blaauw bes!” noemde.

Wie onder de lezers van dit blad een hekel heeft aan hanengekraai (en ook wie geen hekel er aan heeft!), ik zou hem willen wijzen op de poëzie, die in het heldere gekraai van den wakkeren dagheraut schuilt.

Wie, die 's nachts uit benauwden droom wakker schrikkend, zich in angstig duister bevindt, voelt niet den band, die hem met al wat leeft verbindt, als de haan plotseling zijn jubelenden kreet uitstoot?

Wanneer ik wakker word in één van de donkere lange nachten van het wintersolstitium, en ik hoor een haan kraaien, beantwoord door twee, drie andere hanen van naburige erven, dan denk ik altijd aan die bekende passage uit Shakespeare's Hamlet, die ik aan het slot laat volgen.

Is dat niet een dichtelijke opvatting in het oude volksgehoof, de haan, die in den stillen winternacht vol van de poëzie der Advents-stemming met zijn helderen zang, dood, duisternis en booze invloeden terstond doet wijken en den triomf aankondigt van de komende gratie?

Ieder, die geen Petrusgeweten heeft, (Lucas 22 vs. 54—63) en wien het kraaien van den haan hindert, moest eens trachten, of hij iets van die symbolische schoonheid van den vogel kan leeren gevoelen. Hieronder volgt de bedoelde passage. (Hamlet I, 1.)

(Horatio, de vriend van Hamlet, Marcellus en Bernardo, officieren, houden op een kouden winternacht op het plein van het koninklijk slot de wacht, waar de geest van den vermoorden koning van Denemarken, Hamlet's vader, opkomt en weer verdwijnt. Zij spreken over dit vreemd verschijnsel).

- B. Juist toen het spreken zou, kraaide de haan.
 H. En op sprong het, als één, die schuldig zijnde
 Geroepen wordt voor 't vonnis. 'k Heb gehoord,
 De haan, die de heraut is van den dag,
 Wekt met zijn schrille, hooge keelgeschal
 Den god des daags; en bij die waarschuwing,
 Hetzij in zee of vuur, in aarde of lucht,
 Haast zich de geest, die heemloos doolt en dwaalt,
 Naar zijn omhulsel, en van deze waarheid
 Legde getuig'nis af dit ding hier voor ons.
 M. 't Vernevelde bij 't kraaien van den haan.
 Men zegt, dat telkens als het jaartij komt,
 Waarin 's Heilands geboorte wordt herdacht,

De daag'raadvogel zingt den heelen nacht;
 En dan, zoo zegt men, kan geen geest rondwaren;
 De nacht is zuiver; geen planeten slaan; 2)
 Geen fee heeft macht; geen heks betoovert dan;
 Zoo heilig en gezegend is die tijd.

C. C. REMMERSWAAL.

1) Eenigen [tijd geleden werd een verbitterde pennestrijd over het hanengekraai gevoerd in tal van ingezonden stukken in „Het Vaderland”, waarbij zelfs psychiaters te pas kwamen. 't Is waar, het was toen zomer!

2) n.l. met rampen.

IETS OVER SALZBURG.

DE vreemdeling die — met de Baedeker in de hand — de stad Salzburg binnenkomt, gaat van 't station eerst langs het buitenverblijf Mirabell door de nieuwe ruim gebouwde wijk aan den rechteroever der Salzach tot de plaats, waar de vooruitspringende Kapuzinerberg een engte, de „Platzl”, doet ontstaan en de voetgangers noodzaakt over de brug te gaan, die hen midden in het oude, dicht opeengebouwde monumentale stads-kwartier voert. Hier brengt hij aan het huis No. 9 in de Getreidesteeg, waar Wolfgang Amadeus Mozart den 27sten Januari 1756 geboren werd, een kort bezoek, gaat vol ontzag de woonkamer der familie door, vertoeft misschien met minder of meer treffende gedachten bij den schedel van dit buitengewoon muzikale genie, werpt vluchtige blikken op de brieven en notenbladen, de platen en het klavier, de eerbiedwaardige herinneringen aan den Meester die hier bijeengebracht zijn, en verlaat ten slotte niet zonder blijdschap de verwarrende menigte van indrukken in dit huis.

Maar buiten is het al hetzelfde. Het wordt hem weliswaar gemakkelijk gemaakt, alle „bezienswaardigheden” vlug en gemakkelijk te beschouwen, want de meeste — de dom en de Residenz, de Peters-, Franciskaner- en Kollegiums-kerk liggen dicht bij elkaar, op het kleine oppervlak dat gevormd wordt door Residenz-, Dom-, Kapittel- en Universiteitsplein, en als hij het treft, hoort hij op zijn wandeling in dit stadsdeel dat zoo rijk is aan monumentale gebouwen, van den toren van het „nieuwe gebouw” nog het bekoorlijke klokkenspel. Maar hij heeft toch van deze veelzijdige, waarlijk vorstelijke bouwkunst meer een oppervlakkigen indruk dan een helder diep inzicht ontvangen. Dan laat hij zich

Foto C. Steenbergh.

HET RAADHUIS TE OOTMARSUM.

met de „Drahtseilbahn" achter het Peterskerkhof naar de vesting Hohensalzburg voeren, doet hier een paar oppervlakkige indrukken op van de historische macht der aartsbisschoppen, die eeuwen lang deze plaats beheerscht en haar den stempel hunner persoonlijkheid opgedrukt hebben, en gaat van hier ten slotte op den rug van de Mönchberg in de richting van Mülln, om op dezen weg een menigte prachtige uitzichten op de stad, het dal en het Alpenlandschap tot in Beieren te genieten.

Men kan deze manier om de stad Salzburg, haar historische monumenten, haar meest sprekende gebouwen, haar landschap en haar melodieuze bewoner Mozart in een bekoorlijke rij in zich op te nemen, ongetwijfeld met vele goede gronden rechtvaardigen. Het is de manier van den dilettant, die, wat aan den weg ligt, wat het meeste in 't oog valt, naar lust en luim aangrijpt en die tevreden is met het genot, de indruk, de sensatie. Maar men kan tegen deze manier bijna met evenveel goede gronden allerlei inbrengen. Ten eerste ligt niet alles aan den weg. Ten tweede is niet altijd dat, wat 't meest in 't oog valt, ook het meest waardevol. En ten derde, vormt zich door een en ander bij den beschouwer een beeld van het geheel, dat tot lichte oppervlakkigheid en tot zware dwalingen verleidt. Kortom, het verscholene, niet opvallende en intieme behoort tot het geheel. En slechts door deze meestal over 't hoofd gezien wordende attributen begrijpt men het het eigenlijke wezen van de schoone stad, de werkelijke, fijnere trekken van haar physionomie. Dat geldt overal, maar in bijzondere mate voor Salzburg. En daarom worde hier eens de poging gewaagd, de buitengewone en befaamde verschijningen van een stadsbeeld te voltooien door de aandacht te vestigen op de minder bekende, bescheidene en verscholene.

Aan Alois Riegel, den meester van de moderne kunst en wetenschap, die zelfs in niet-vakkundige Hollandse kringen bekend is door zijn grondige beschrijving van de Hollandsche groepstukken, danken wij het inzicht in het wezen van de stad Salzburg als kunstwerk: zij is zuiverder, eigenardiger en beslister dan eenige andere stad in het Noorden der Alpen en een volksplanting der Italiaansche kunst op Germaanschen bodem en daarom wortelt zij en vertoont zij zich in den Barokstijl. Veel onmiddellijker, minder vermengd en bearbeid door het Deutsche karakter als zelfs in het aan Italië grenzend Zuid-Tirol, doet zich hier — midden in het Deutsche land — een Italiaansch stadsbeeld voor, welks bloeitijd samenvalt met dien der Italiaansche stijlen. Opvallend afwijzend is zijn houding tegenover het eigene, ook eenigszins tegenover de gothiek, en merkwaardig-ontvankelijk voor het uit Italië geïmporteerde, ook al moe het nóg zoo lang daarop wachten; het meest sprekende voorbeeld hiervan is de eerste bouw van den Dom: eerst tegen het einde van de 12de eeuw wordt deze in laat-Romaanschen stijl gebouwd en wel daarom, omdat juist toen eerst in de overwelfde basilieken van Lombardije het Italiaansche voorbeeld gereed lag, dat bij den Salzburger kerkbouw gevolgd werd, hoewel toen de Rijnlandsche, dus Deutsche, bouwvorm reeds lang tot ontwikkeling was gekomen en ook reeds — om zoo te zeggen over het hoofd van Salzburg heen — tot het klooster Heiligenkreuz in

Neder-Oostenrijk doorgedrongen was. Voor het vroegtijdige begin van de barokke-compositiewijze spreekt echter het duidelijkst de verbouwing van de oude parochiekerk in de 15de eeuw; het schip blijft laat-Romaansch, slechts het presbyterium wordt tot een laatgothisch hallenkoor — men ziet dus uit een donkere en gedrukte corridor in een slanke, lichte en vrije afsluiting en juist dit contrast is veelzeggend, niet alleen tengevolge van het schilderachtige licht en donker — een aankondiging van het barokke Salzburger voelen, uitgesproken in Romaansch-gothieke vormen en in 't midden van de 15de eeuw!

Zuiver Italiaansch wordt dan in de eerste helft van de 16de eeuw Salzburg's burgerlijke huizenbouw. De beste voorbeelden daarvan kan men tegenwoordig zien aan den rechteroever van de Salzach, langs de Steinquai aan den voet van den Kapuzinerberg, aan de linkerzijde van de rivier — bijna er tegenover, aan het Kajetanerplein. Het smalle, vertikaal overheerschte gevelfront van de Deutsche bouwwijze treedt hier op den achtergrond bij de breede, horizontaal geleede meest vlak gedekte gevel, die op zuidelijke wijze met rijkelijke vensters, loggia's en balkons aan de straatzijde zich voordoet. Juist aan deze bescheiden, weinig monumentale huizen toonde het van nu af krachtig binnenstroomende Italiaansche wezen zijn waarlijk sociale energie, ook in dien zin, dat van deze recht gebouwde of gelijkmatig in blokken gedeelde huizenrijen het stratennet sindsdien den strengen en gelijkmatigen vorm van de Italiaansche renaissance aannam. In de plaats van het individueele burgerhuis van de Deutsche gothiek komt het typische huizenblok.

Deze ontwikkeling van den profanen bouw wordt daarna door den aartsbisschop Wolf Dietrich ook op de monumentale architectuur overgedragen. Door zijn haast geweldadige wilskracht en zijn onverschrokken piëteitlooze heerschernatuur verschijnt deze man als een geestverwant van de renaissance-pausen van het slag van een Julius II. Hij laat geheele stadswijken sloopen, om in haarplaats in de omgeving van den ouden, in 1598 door een brand geteisterden Dom een paleiswijk naar Noord-Italiaansch voorbeeld op te richten en aan de andere zijde van de Salzach een architectonische

tuinstad aan te leggen, die met de tuinen van de Romeinsche villa's Aldobrandini en Borghese wedijveren moet. In den bouwmeester Vincenzo Scamozzi vindt hij voor zijn plannen de geschikte helper. Slechts weinig van deze buitengewone plannen werd verwezenlijkt. Maar zelfs de fragmenten — in hoofdzaak de verbouwing van de Residentie, die met den aangrenzenden Dom tot een geheel samengesmolten werd, — hadden een sterken invloed op het toekomstige uiterlijk van het stadsbeeld in deze dichtgesloten wijk van de Salzburger monumentale architectuur.

Zoo kon zich hier in 't verloop der 17de eeuw — in 't bijzonder onder den aartsbisschop Paris Lodron, — de Italiaansche Barok op indrukwekkende wijze ontvouwen. De toon werd vóór alles aangegeven door den nieuwe Dombouw, die wel aan den gevel door de beide westelijke torens den noordelijken zin voor geleiding en ontwikkeling in de hoogte merkbaar te gemoet komt, maar die in 't inwendige, naar de meening van Riegl — „het zuiverste Italiaansche

SALZBURG.
INGANG VAN HET PETERSKERKHOF.

monumentale gebouw (is), dat wij in Duitschland, ja in Europa ten noorden der Alpen bezitten". Bovendien strekt zich de bouwkunst der wereldlijk gezinde kerkvorsten ook over profane gebouwen uit en bereikt haar hoogtepunt in dien Marstall met de zomerrijschool, voor welke uit de rotsen van den Mönchberg drie rijen van bogengangen voor de toeschouwers uitgehouwen werden, die van hieruit de beneden vertoonde ruiterspielen en diereengevechten volgden. Santino Solari en Gasparo Zugalli zijn de leidende architecten. Aan hen dankt het bouw- en ruimtebeeld van Salzburg's hoofdplein de kristalheldere klaarheid van zijn aanblik, de in horizontale lagen verlooppende, door centrale en symmetrische schikkingen ingetoomde beweeglijkheid, die op het Italiaansch evenwicht van de barokke en klassicistische krachten berust. De omkeering brengt eerst een Oostenrijker, de jonge Fischer von Erlach. Want met hem krijgen inplaats van het ilchaam de leden, inplaats van het horizontale het vertikale, inplaats van de vlakken licht en schaduw besliste beteekenis, kortom, de sterke opgewekte schilderachtigheid manifesteert zich, die het stadsbeeld van Salzburg als volmaakt. De Italiaansche opperheerschappij is gebroken. Dit geldt ook voor de beeldhouwkunst. Was hier vroeger een werk als de hofbron van Antonio Daria op het Residentieplein mogelijk geweest, dat de bron van Bernini nog met vol zelfstandig inzicht volgde, zoo ontstaan de beide paarden-drinkplaatsen, die met hun Romeinsche voorbeelden, in 't bijzonder met de Fontana Trevi, lossen en slechts uiterlijk samenhangen.

Daarmee is wel het levensboek van Salzburg's kunst afgesloten; geenszins echter ook dat van het handwerk, dat zich hier sinds oude tijden, in 't bijzonder op 't gebied van pottenbakkerij en edelsmeedkunst, uit vaderlandsche eigen bronnen voedde en zich in de 18de eeuw aan de versiering van gevels en portalen, van trappen, huizen en kamers van de burger- en ridderhuizen, met de ongebonden motieven van het rococo eerst recht ontplooiën kon. Toen eerst hebben de sloten binnen de stad en in haar naaste omgeving — als b.v. Mirabell en Leopoldskron, hunne luchtige en vroolijke versieringen ontvangen, waarin de Salzburgsche bouwgeest zich voorbereidde zijn rol aan een andere kunst, aan de muziek van Mozart, de lieflijkste en schoonste gave van dit gezegend oord, over te geven.

Maar ook daarmee is nog niet alles gezegd van de betoverende eigenaardigheid van dit stadsbeeld. Als elders is ook hier, en hier in buitengewone mate, naast de scheppende krachten der kunst het willekeurig ingrijpen van natuur en geschiedenis aan 't werk geweest. De wijze waarop de vestingachtige Nieuwe poort tot de opening van den Mönchberg met de oprijzende, dicht met loof begroeide bergrotsen een geheel vormt, waarop de hemel de kleine, met hout bekleede Loretto-kapel met kleurig licht en schaduw omgeeft, toont een innige smelting van landschap en menschenwerk. En de wijze waarop in de afgesloten ruimte van het Peterskerkhof (waar zich achter de Romaansch-gestichte, maar barok opgebouwde kerk de renaissance-arcaden buigen en boven hen de oeroude Maximuskapel in de rotsen als genesteld is) de eeuwen elkaar de hand reiken, toont — aan gene zijde der kunst — de keten der historische krachten, die het van de meest verschillende tijden dateerende op één plaats tot een geheimzinnig en indrukwekkend geheel weet te maken. En hier, waar met de bouwkunst, de muziek, het landschap en de geschiedenis in aanraking komen, schijnt zich het innigste wezen der stad Salzburg te onthullen. Hier wordt het duidelijk, dat dit stadsbeeld niet slechts een kunstwerk, maar ook een organisme is.

M. E.

SALZBURG. BIJ DE KAJETANSKERK.

LEVEN EN STRIJD IN DE WILDE NATUUR

10) door F. ST. MARS.

(Geautoriseerde vertaling van S. J. Barentz-Schönberg).

EEN oogenblikje scheen de maan kil op de open sneeuw bij de achterdeur. Toen, zeer langzaam gingen de takken der rhododendrons vaneen en een kop, een ronde kop met snorren en vurige groen-gele oogen, keek naar buiten. Er volgde een pauze en de kop groeide aan tot een kat die vol walging snoof, — want de wezel heeft een leelijke lucht, die volstrekt niet op rozengeur lijkt — en zij gleeed op gekussende pooten, geluidloos als een schaduw weg. Den volgenden morgen lag die kat onschuldig te spinnen op het haardkleedje in de eetkamer — maar dat doet er niet toe.

Na een poosje dook onze wezel op in den moestuin. Hij ging daarheen op een wijze, die de scherpste oogen niet hadden kunnen waarnemen. Hij kwam er alleen — een schijnsel van zijn witte borst tusschen de bessenstruiken.

Nu drukt de hand der Natuur in den winter zwaar op de bewoners der wildernis. In de sneeuw zijn de meeste hunner ongelukkig; het beteekent te veel gevaren. Tusschen de koolstronken b.v. liepen zeven konijnen, de gevaren van den achtertuin; een weinig aan den kant, een vlek bij een rhabarberbed, was een haas; een eekhoorn in strijd met de meening der naturalisten, die hebben geschreven dat de pluimstaartige, roode klimmer den heelen winter slaapt — zat onbewegelijk op een knoestigen, zilvergrijzen appelboom — heel openlijk,

SALZBURG. OUDE HUIZEN AAN DE STEINQUAI.

heel duidelijk zichtbaar en toch, tenzij zij zich bewogen, zoudt gij of ik een half uur noodig gehad hebben om ze te ontdekken.

Ook de wezel zag ze niet — want dieren kunnen nog minder dan menschen onbewegelijke gestalten bespeuren — maar hij rook ze, en dat was voor hem meer dan genoeg. Het kon hem niet schelen dat konijn en haas en eekhoorn genoodzaakt waren de gevaren van den tuin te trotseeren bij gebrek aan voedsel elders. Hij trippelde in en uit de sneeuw langs de heg, naar de haas.

Nu was de wezel heel plat ineengedoken. Maar zoodra hij zich bewoog werd hij zichtbaar. Niettemin liet de haas volstrekt niet merken dat zij hem had gezien. Zij sprong alleen een paar meter naar de heg toe, bleef staan om een hapje te snoepen, deed nog een paar sprongen, bleef weer staan om te ruiken en tastend den top van een koolstronk met haar neus aan te raken, deed nogmaals op haar doode gemak drie zeer langzame sprongen naar de heg toe en verdween kalm eronder. Zij scheen alleen maar heel kalmpjes hier en daar te knabbelen. Er was geen aanuiding dat zij haar doods-vijand had gezien, geen spoor van alarm.

De wezel van zijn kant had een weinig grond gewonnen, toen Poes stilstond om rond te kijken, snel voorwaarts glijdend toen haaraandacht door iets anders werd getrokken, en zoodra zij uit het gezicht door de heg verdween, galoppeerde hij naar de opening — ik denk gemaakt door de nachtelijke verliedte zwerftochten van de kat — waardoor zij verdwenen was.

Men zou verwacht hebben, te oordeelen naar haar gedrag toen zij het laatst werd gezien, dat die haas of in de heg of aan den anderen kant ervan aan het knabbelen was, want let wel, er waren nauwelijks tien seconden verlopen tusschen haar verdwijning en de komst van den wezel.

Niettemin kon de wezel haar niet vinden. Zij was noch in de heg noch ergens in de nabijheid aan den anderen kant. Een feit was dat zij halverwege het volgende veld was en met volle vaart voorttrende. Zij had den wezel al dien tijd gezien. Misschien had zijn witte borst of de wind hem verraden. Het was moeilijk te zeggen wie van de twee. Maar in elk geval, hij zag die haas nooit weer en toen

hij terugkeerde na het spoor van de haas een eindje het veld in gevolgd te hebben, vond hij dat de konijnen eveneens plotseling en stil in het niet waren verdwenen. De tuin was ledig.

Woest en hongerig, ging hij op weg naar de tegenoverstaande heg waar — als de huiskat niet te ver was gegaan, hij wist dat in de duisternis ratten soms op jacht gingen. Hij was zowat halverwege en juist van plan de rest af te rennen — hij haatte den open weg met de intense haat van de heele wezelsoort, toen het visioen van een jonge rat, vlak op zijn weg en bevroren, niet van kou maar van schrik, hem plotseling deed stilstaan. Toen — O, schrik!

Toe — woe-o-oe-o!

De spookachtige, huilende, holle kreet barstte zoo plotseling boven zijn hoofd los, dat hij letterlijk opsprong, want voor hem — hoewel hij bij al zijn kleinheid de vermetelste van alle bewoners der wildernis was — was die kreet van den rossigen uil vol bijzondere verschrikking.

Oogenblikkelijk wierp het kleine dier zich op zij, zich voort-

durend rondrollend, rechts en links bijtend. Hij had niet gewacht om te zien waar het gevaar was. Hij had eerst gehandeld en dit was juist. Er was een snelle aanval geweest van een gevederde gestalte, een glinsteren van groote, ronde oogen; grijpende klauwen, die als degens in de sneeuw groeven en groote vlerken, die bijdroegen tot het spookachtige van de heele verschijning door te klepperen zonder geluid te maken.

In een oogwenk was de wezel overeind en rende weg om dekking te zoeken. Achter zich voelde hij meer dan hij zag, de figuur van den grooten, onheilspellenden vogel die, snel boven de sneeuw vliegend, naar zijn staart greep: en de luchtstroom van de groote vleugels streek als de koude hand des doods over zijn heelen rug. Met vollen spoed rende hij naar de heg en — rolde hals over kop over iets dat denzelfden weg oprende. Maar hij was de slimste, want hij rolde zich weer op de been en zonder een honderdste van een seconde op te

houden met zijn sluwe manoeuvre, verdween hij als een elektrische vonk in de zwarte schaduwen onder het kreupeelhout.

De andere echter, die de jonge rat was, en ook doodelijk verschrikt was door den uil, wachtte misschien het tiende van een seconde na de botsing, en dat is een lange tijd waar het die dieren betrof, die spelen met leven en dood.

De klauwen van den vijand, grijpend naar het dansende zwarte pluimpje van den staart van den wezel, vielen onmiddellijk een halven duim lager neer en het dunne, hooge doodsgediep van de rat was het gevolg. Een uil weet ge, kan één maal missen. Het is echter onwaarschijnlijk dat hij een tweede maal zijn werk laat mislukken.

De dunne zon van den Kerstdag scheen den volgenden dag door het netwerk van takken in het eikenbosch; deed de sneeuw een weinig smelten bij de wortels, toen de wezel verscheen op zijn weg, van zijn strooptocht bij de woningen der menschen. Hij bleef een minuut of twee staan, met zijn kop omhoog en zijn schitterende kraalooogen die rondstaarden op de slimme levendige manier die hem eigen was, om te kijken naar de kraaien. Zij hadden den heelen morgen doelloos over de witte velden gezwermd, of hingen wanhopig rond bij de schaapskooien, in voedsel uit de wreede, witte

(Wordt vervolgd).

SALZBURG. PORTAAL VAN HET MARSTALLS-GEBOUW.

de hoop een klein weinigje wereld te schrapen.

Ontvangen boeken.

Van de uitgever Weenenk en Snel ontvingen wij een exemplaar van den nieuwen jaargang van den kalender „Ons Eigen Land”.

De snelpersdrukkerij „Patria” te Amersfoort zond ons hare uitgaven: „Dagelijksch brood voor iedereen, gebakken uit kostbaar graan”, door Hans Groneman; Bontje filmpjes, opgenomen door Hans Groneman; Het Anjekind, een vertelling door Waldemar Bonsels.

Als nummer 51 van de serie „Weten en Kunnen” verscheen het ons door de uitgeefster N.V. Wed. J. Ahrend & Zoon te Amsterdam gezonden: Hoe maak ik zelf een proefvliegtuig, door J. H. W. v. d. Meulen.

„Acht dagen wieltocht” door Henriette Mooy, met een voorwoord van L. van Deyssel, werd ons gezonden door den uitgever C. A. J. van Dishoeck, te Bussum.